

מעשה הבריאה בששת ימי בראשית והמשכה

בריאת העולם הייתה לכאורה מעשה חד־פעמי. לאחר ששת ימי בראשית ממשיך העולם להתקיים, וכל הקיים וכל הנוצר – נובע מאותו מעשה בריאה ראשוני. (הנוצר עיי האדם הוא תוצאה של כוחות היצירה שטבע הקב"ה באדם בשעת בריאתו, והנוצר עיי ה"טבעי" – גם הוא תוצאה של הכוחות והחוקים שטבע אלוקים בחומר). עם זאת, כבר הביע המשורר בתהלים מזמור ק"ד את ראייתו בבריאה: לא מעשה חד־פעמי בלבד היא, אלא נוצרת כל יום מחדש. לא "עטה אור כשלמה, נטה שמים כיריעה" בלשון עבר, כי אם "עוטה אור כשלמה, נוטה שמים כיריעה", בכל יום תמיד.

גם בהפטרה לפרשת בראשית (ישעיה מ"ב, ה – מ"ג, ז) מובע הרעיון שהבריאה לכאורה לא נסתיימה בששת ימי בראשית, אלא גם לאחר מכן בורא ה' דברים חדשים. כך עם ישראל אינו מוצג כדבר שנוצר בתהליך כלשהו לאחר הבריאה (התרבו האנשים, נוצרו קבוצות שונות, נוצר עם ישראל), אלא הוא בריאה מיוחדת של ה': "ועתה כה אמר ה' **בראך** יעקב ויצרך ישראל, אל תירא כי גאלתיך" וגוי' (שם, מ"ג, א).

בדומה גם שמחת הגאולה, למשל, שמחה כה גדולה שכמוה לא הייתה קודם, היא מעין בריאה חדשה: "כי הנני **בורא** את ירושלים גילה ועמה משוש" (שם, ס"ה, יח), ובעקבותיה הברכה המופיעה בשבע ברכות הנישואין: "אשר **ברא** ששון ושמחה".

על כמה מההיבטים בהם מתגלה מה שניתן לראות כהמשכו של מעשה הבריאה ברצוננו לדון כאן, כשלדיון יצטרפו הפעלים השונים המציינים את מעשה הבריאה: (אצילות) **ברא** – **יצר** – **עשה** – **אמר** – **קנה** – **כונן** (יסד)

הבריאה המתחדשת תמיד ללא שינוי חוקי הטבע

את היות הבריאה מעשה המתחדש תמיד, ולא רק המעשה שנעשה בששת ימי בראשית, מביעים אנו בתפילת שחרית, בברכות שלפני קריאת שמע: "...המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית". משפט זה, הנמצא בתחילתה של הברכה הראשונה שלפני קריאת שמע, חוזר שוב בסמוך לסופה: "כי הוא לבדו פועל גבורות, עושה חדשות... המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית". הברכות שלפני קייש נזכרות כבר במשנה ברכות א', ד ("בשחר מברך שתיים לפניו ואחת לאחריה"), והרב יעקבסון מציע¹ שבניסוחה של ברכה זו ודאי הושפעו חז"ל מתהלים ק"ד ורעיון חידוש הבריאה תמיד המובע בו, ובמיוחד מפס' כט-ל: "...תשלח רוחך יבראון ותחדש פני אדמה".

1. יששכר יעקבסון, נתיב בינה, כרך א', עמ' 232.

הנביא ירמיה מדגיש לא רק את הבריאה המתחדשת כל יום, אלא אף את חוקיה, הממשיכים להתקיים ללא שינוי: "כה אמר ה' נתן שמש לאור יומם חֶקֶת ירח וכוכבים לאור לילה, רָגַע הים ויהמו גליו ה' צבאות שמו. אם ימשו החקים האלה מלפני נאום ה', גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל הימים" (ירמיה ל"א, לד-לה). מלת "אם" בהקשר זה לא באה, כמוכּוּן, לומר שהדבר יתכן, אלא להיפך; ברצונו להדגיש כי הברית בין ה' וישראל קיימת לעד. הנביא אומר כי כמו שלא משתנים חוקי הבריאה כך גם ישראל לעולם יתקיימו.

על נס גדול זה איננו נותנים דעתנו תמיד, אולם נקל לשער בנפשנו לו ניסינו לדמות בלבנו מצב הפוך. לשם דוגמה, כאשר אנו מתכננים טיול ליום שלם איננו מעלים בדעתנו כלל את האפשרות או החשש שמא בצהרים עלול לפתע להחשיך ולהתחיל הלילה. איננו חוששים שמא הים יציף את כולנו, לפתע פתאום וכדו'. לנס גדול זה, למשל, של הישארות הים בגבול אשר קבע לו ה', לתמיד – ישנם אזכורים רבים בתנ"ך, לדוגמה:

- ★ "אשר שמתו חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו..." (ירמיה ה', כב).
- ★ "בשומו לים חֶקֶן ומים לא יעברו פיו" (משלי ח', כט).
- ★ "ויסך בְּדִלְתַיִם ים... ואמר עד פה תבוא ולא תִסְיֶף..." (איוב ל"ח, ח-יא).
- ★ "תהום כלבוש כסיתו על הרים יעמדו מים... גבול שמת בל יעברון, בל ישבון לכסות הארץ." (תהלים קי"ד, ו-ט).

הניסים הגלויים כממשיכים את מעשה הבריאה

הבריאה, אומר הרש"ר הירש², נטעה בנו את ההכרה שהכל – חומר וצורה – נבראו ע"י בורא כל יכול, השליט, אז ולתמיד, על הכל, שכן הוא שברא את החומר והפעיל את הכוחות הפועלים בו, והציב את החוקים שעל פיהם יצורו צורות. את ההכרה הזו ממשיכים הניסים הגלויים.

הנס הוא פריעת הסדר הקבוע של הבריאה (כגון שינויי זמנם של המאורות: "שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון" – יהושע י"ב). לכאורה הנס הוא היפוכה של הבטחת הבריאה להמשיך להתקיים תמיד בלי שינוי חוקי הטבע, ואולם דווקא בהיותו כזה מהווה הנס הוכחת שליטתו המוחלטת של ה' בבריאה ובברואים. ה' ברא את העולם, סידר אותו וקבע את חוקיו, והוא יכול גם לפרוע אותם כרצונו. הניסים הם הוכחה לכך, ודווקא לכך גדולה תודתנו על כך שהניסים הינם פריעה זמנית בלבד של חוקי הטבע ושהחוקים ממשיכים להתקיים. כך הוא – בגלל רצונו של ה'.

2. בפירושו לבראשית א', א.

3. הנס, אגב, אינו רק פריצת סדרי הבריאה, אלא גם הזימון הוא נס; הופעת אדם או תופעה כלשהי בדיוק ברגע שהם נצרכים (הי פוקח את עיני הגר לראות הבאר בדיוק ברגע שהיא זקוקה לכך; התולעת ורוח הקדים נבראו בששת ימי בראשית, אך הי זימנם ליונה בדיוק כשהיה צורך בכך, וכדו'). ראה ספרו של י. זקוביץ, על תפיסת הנס במקרא פרקים ב-ג.

הפעל "ברא" אכן מופיע בתנ"ך גם בהקשר לניסים, לדוגמה:
 * שמות ל"ד, י: "ויאמר הנה אנכי כורת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים, וראה כל העם אשר אתה בקרב" וגו'.
 * במדבר ט"ז, ל: "ואם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פיה ובלעה אותם ואת כל אשר להם". אומר משה בקשר להענשת קרח ועדתו.
 * ישעיהו ס"ה, יז-יח: "כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה ולא תזכרנה הראשונות ולא תעלינה על לב. כי אם שישו וגילו עדי עד אשר אני בורא, כי הנני בורא את ירושלים גילה ועמה משוש", נאמר בתיאור הגאולה.
 פסוק זה מעלה על לב, כפי שהזכרנו במבוא לדברינו, את הברכה "אשר ברא ששון ושמחה" מתוך שבע ברכות הנישואין. מתוך שבע הברכות מזכירות חמש (!) את הבריאה בכלל ואת בריאת האדם בפרט ואת חייו הראשונים בגן עדן. האם לא היינו מצפים ששבע הברכות של הנישואין יקיפו נושאים שונים בחיי הזוג הנישא? כיצד זה מתמקדות רוב הברכות דווקא בנושא זה?

הנישואין כממשיכים את מעשה הבריאה

מקורן של ברכות הנישואין הוא בגמרא, מסי' כתובות ז, ע"ב – ח, ע"א. ראשונים ואחרונים נתנו הסברים שונים לברכות ולסדרן. רבים מהסברים אלה קיבץ הרב יששכר יעקבסון בספרו "נתיב בינה"⁴, חלקם נזכיר להלן.
 על הברכה הראשונה – "שהכל ברא לכבודו" אומר רש"י בגמרא שם, שברכה זו נאמרת לכבוד הקהל הנאסף לשמחת הנישואין לגמול חסד עם הזוג הבא בברית הנישואין, זכר לחסדי המקום שנהג עם אדם הראשון, שנעשה לו שושבין ונתעסק בו, ואסיפה זו – כבוד המקום היא, ולכך נתקנה הברכה. וכן אומרת הגמרא במסי' ברכות דף טא, ע"א: "ויביאה אל האדם" (בראשית ב', כב) – אמר רבי ירמיה בן אלעזר: מלמד שנעשה הקב"ה שושבין לאדם הראשון".

כנגד מדרש זה ודומיו באה גם הברכה "שמח תשמח רעים האהובים כשמחך יצירך בגן עדן מקדם" וגו' – זו שמחת החופה שעשה הקב"ה לאדם ולחיה בגן עדן.
 בפרקי דרבי אליעזר פ"ב נאמר: "עשר חופות עשה הקב"ה לאדם הראשון בגן עדן... והיו מלאכי השרת כמו שושבינים המשמרים את החופות... מה דרכו של חזן עומד ומברך לכלה בתוך חופתה, כך הקדוש ברוך הוא עמד וברך לאדם ולעזרו, שנאמר, 'ויברך-אותם אלקים'".

הרמ"ה פירש שנתקנה ברכת "שהכל ברא לכבודו" להזכיר סיבת הזיווג, שלא נברא העולם התחתון אלא לפרייה ורבייה, וזהו כבודו של מקום, שאין כבוד הבורא נודע אלא ע"י בריותיו. היכן מצאנו ש"לא נברא העולם התחתון אלא לפריה ורבייה"? אומר הנביא

4. י' יעקבסון, נתיב בינה, פרק ג', עמ' 125-133.

5. ע"פ הפסוק ביחזקאל כ"ח, יג, המזכיר עשר אבנים טובות "בגן עדן אלקים היית". וראה ב"ב עה, ע"א.

ישעיה (מ"ה, יח): "כי כה אמר ה' בורא השמים הוא האלקים יוצר הארץ ועֶשֶׂה הוא כוֹנֵנָה, לא תהו בראה — לשבת יצרה, אני ה' אין עוד". לא נברא העולם לתוהו, להיות שומם וריק, אלא שיהא העולם ראוי ליישוב. ומהו יישובו של עולם? — זוהי פרייה ורבייה.

הברכות השנייה והשלישית הן ברכות "יוצר האדם" ו"אשר יצר את האדם בצלמו, בצלם דמות תבניתו, והתקין לו ממנו בנין עדי עד, ברוך את ה' יוצר האדם". מדוע יש צורך בשתי ברכות נפרדות על יצירת האדם?

על-פי רש"י אפשר להבין שברכה ראשונה על יצירת האדם נאמרה, וברכה שנייה על יצירת האשה, שעליה נאמר "בנין עדי עד". "והתקין לו ממנו" — התקין את האשה ממנו, מגופו ומצלעותיו. "בנין" — ע"פ הנאמר "ויבן אלקים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה ויביאה אל האדם" (בראשית ב', כב). שתי הברכות הן על יצירת הגבר ויצירת האשה, החוברים יחדיו להקמת בית, ליישובו של עולם, לפרייה ורבייה.

עוד הסבר מציע הרב יששכר יעקבסון⁶: בספר בראשית שני סיפורים על בריאת אדם וחווה⁷. בראשון ברכם ה' "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה" וגו'. בסיפור השני נתן ה' לאדם מצוה שמעית, והיא לא לאכול מעץ הדעת. מדוע הזכירו מנסחי הברכות היות האדם נברא בצלם דווקא בברכה השנייה, כשמונח זה מופיע דווקא בסיפור הראשון של בריאת האדם? ייתכן, והסיבה היא משום שברכה ראשונה מזכירה לזוג העומד להתקדש לחיים משותפים את תפקידם בחיי המעש (כפי הברכה הראשונה שנתן ה' לאדם) — לפעול בעולם היצירה המתמדת בתודעה של נברא ע"י השם יתברך. את עניין הבריאה בצלם העבירו מנסחי הברכות דווקא לברכה השנייה כי בה מוטל על הזוג היעוד הדתי-מוסרי לציית לדבר ה' (כבסיפור השני על בריאת האדם).

בדגש שניתן בשבע הברכות דווקא על עניין בריאת האדם ניתן עוד לראות הדגשה לחתן ולכלה שהם קודם כל "אדם" — בני אדם. הנביא מיכה אומר (וי, ח): "הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך". בבוא הגבר והאשה להקים בית — היסוד הוא קיום דרישות המוסר. עליהם אנו מוסיפים את קיום מצוות ה'. והרי מצאנו שמשפט וחסד היו מהיסודות שמהם נברא העולם ושבהם מנהיג ה' את עולמו: "כי ישר דבר ה' וכל מעשהו באמונה. אהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה הארץ", אומר המשורר בתהלים ל"ג, ד-ה, ועובר לתאר את הבריאה. וכן מצאנו במס' חגיגה יב, ע"א: "בעשרה דברים נברא העולם: בחכמה ובתבונה ובדעת ובכח ובגזרה ובגבורה ובצדק ובמשפט בחסד וברחמים".

הברכה הנוספת שבה נזכר הפעל "ברא" הרי היא ברכת "אשר ברא ששון ושמחה", אותה הזכרנו לעיל. נמצאנו למדים שאם כי מתרכזות ברכות הנישואין בבריאה בכלל ובבריאת האדם בפרט, הרי הן מקיפות היבטים שונים בחייהם של הזוג העומד להנשא.

6. שם, עמ' 127-129.

7. ראה ספרו של הרב י"ד סולובייצ'יק, איש האמונה, פרק "שני תיאורים של בריאת האדם".

הפעלים המציינים את מעשה הבריאה

הפסוק מישעיה מ"ה, יח, המורה לנו את מטרת הבריאה – שיהא העולם ראוי לישוב, והמכוון אותנו לראות כיצד יש בנישואין משום המשך למעשה הבריאה, משתמש בארבעה פעלים שונים לציון מעשה הבריאה: "כי כה אמר ה' בורא השמים הוא האלקים יוצר הארץ ועשה הוא כוננה, לא תהו בראה לשבת יצרה, אני ה' אין עוד".

הפעלים "ברא" "יצר" ו"עשה" מופיעים כולם במעשה הבריאה שבספר בראשית, ומופיעים יחד בפסוק אחד גם בהפטרה לפרשת בראשית, שבישעיה מ"ב, ה – מ"ג, י: "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו".

את הפסוק ניתן לפרש כנאמר על ישראל, לגביהם נאמרו כבר קודם לשונות בריאה ויצירה: "כה אמר ה' בראך יעקב ויצרך ישראל" (ישעיה מ"ג, א), ועתה נוספה לשון עשייה, לומר "שייחד ה' את ישראל לעם שלם ומשוכלל בכל העניינים ובכל הסימנים המעידים על קיומו כעס"8. חז"ל פירשו את הפסוק כמדבר בבריאת העולם ממש, וכוונתו: "כל הנמצא – הוא הנקרא בשמי, כי הוא מעשה ידי, וכאילו חותמת טבועה בו המודיעה את שם העושה; ... ובראתי את כל הנקרא בשמי כדי לגלות את כבודי...". בספרי הקבלה הבחינו בין המושגים "בריאה", "יצירה" ו"עשייה", אליהם הוסיפו גם את מושג ה"אצילות" (הנרמז בלשון הכתוב "בשמי ולכבודי"). ארבעה אלו: אצילות, בריאה, יצירה, עשייה הם ארבעה עולמות, או ארבעה שלבים של התהוות המציאות ממקור עליון9. מה פירושו של כל אחד מהפעלים הללו, מארבעת העולמות הללו?

"ברא", "יצר" ו"עשה" במעשה בראשית

רש"י הירש (בפירושו לבראשית א', א) מסביר את הבדל בין "ברא" ל"יצר" (לברי ב', ז): **"ברא"**: הפעל "ברא" קרוב לשורשים שונים...¹⁰ כולם מורים על שאיפה לצאת, על יציאה מן הכוח אל הפועל, הוצאה לאור, הגשמה והוצאה למציאות חיצונית... מציין יצירה שלא קדמו לה אלא מחשבה ורצון. הרי זו יצירת יש מאין, ואין קוראים "בריאה" אלא למעשה ה'.

"יצר": דומה ל"ייצר", אלא ש"ייצר" מתייחס לרוח ונפש ו"יצר" מתייחס לחומר. משמעות שניהם: להגביל את החומר – הרוחני או הגופני – במסגרת כיוון מסוים למען תכלית מסוימת. המייצר – מחנך ונותן דמות לרוח. היוצר מעצב וצר צורה לחומר. ה' ברא את האדם – **ויברא אלקים את האדם** (בראשית א', כז) וגם יצר אותו. **"וייצר ה' אלקים את האדם"** (שם ב', ז) – שני הפעלים מתייחסים לבריאת האדם ושאר כל הברואים משני כיוונים שונים. "ברא" מציין את **יצירתו יש מאין**, ואילו "יצר" מציין את הפעולה – **נתינת צורה לחומר**. המפרש ב"דעת מקרא" מסכים להגדרות אלו, ומוסיף את

8. ספר ישעיהו עם פירוש "דעת מקרא", מפורש בידי עמוס חכם, הוצ' מוסד הרב קוק, עמ' תנח הערה 36א.

9. ראה שם, הערות 36 ב ו ג.

10. שלא נפרטם כאן.

הפעל "עשה" בהקשר לבריאה: "בראתיו", "יצרתיו", "עשיתיו" הם שלושה לשונות המבטאים פעולות הגורמות להביא דברים לידי הוויה, **מציאות ושכלול. עשייה** מציינת את סיום המלאכה, הבאת היצירה לידי סיום ושכלול.

לעומת זאת, לפי הרמב"ם, הפעל "ברא" לא מציין דווקא בריאת היש מאין, מפני שבדברו על היש מאין משתמש הרמב"ם בביטוי "המצאה אחר העדר גמור מוחלט", ואילו בהסברו לפעל "ברא" הוא אומר "המצאה מהעדר" (אפילו לא ההעדר, בה"א הידיעה). הבריאה היא לא מההעדר המוחלט אלא מהעדר צורה, והיא מתן צורה לחומר¹¹. את הפעל "עשה" מפרש הרמב"ם כמקביל ל"יצר" שראינו קודם, והוא המציין את נתינת הצורה לחומר. דהיינו: "ברא" מציין שהבריאה הייתה מהעדר צורה. "עשה" מציין מה שנעשה בפעולת הבריאה – מתן צורה לנמצא בעולם הגשמי.

עולם האצילות

האצילות אינה פועל הנזכר במעשה בראשית. עם זאת היא מציינת את מה שהמקובלים רואים כעולם הראשון מארבעת העולמות של: אצילות, בריאה, יצירה, עשייה. ההסבר להלן לקוח מתוך ספרו של משה חלמיש, "מבוא לקבלה"¹²:

מקור המילה "אצילות" בלטינית (emanatio) ופירושה: זרימה מתוך... במושג זה מתכוונים לשפע, הזורם מן המקור העליון כלפי מטה... העולם, על כל חלקיו ופרטיו, נוצר ומוסיף להיווצר ע"י הזרימה, ע"י רציפות השפע היורד ממעל, אך המקור המאציל אינו מתמעט או משתנה מפני כך.

היה מצב של אי האצלה טרם היות עולם... החורבן פירושו הפסקת ירידת השפע. כשם שידוע על קיום האוויר למרות שאין חשים אותו, והוא יסוד חיותנו, כך יש שפע העומד ביסוד העולם, שבלעדיו אין לו קיום, למרות שאין לנו רואים אותו. וכך פירשו המקובלים כפשוטו את הפסוק שבתפילת שחרית "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית". היינו האצלה מתמדת ישנה, שכאילו מדי רגע בוראת את העולם מחדש...".

"כי הוא אמר ויהי"¹³

לאחר שהזכרנו את הפעל "עשה" יש להזכיר בסמוך לו את הפעל "אמר", הנזכר תשע פעמים במעשה בראשית, ויחד עם המילה "בראשית", שבה רואים חז"ל מאמר נוסף, מצטרף המניין לעשרה מאמרות שבהם נברא העולם¹⁴.

מדוע בסמוך? – מפני שלכאורה ניתן לשאול: כיצד ייתכן השימוש בפעלים "עשה" ו"אמר" גם יחד לציון מעשה הבריאה? האם הדברים נוצרו ע"י מאמר או ע"י עשייה ממש? אלא ששוב אנו רואים את הבריאה משתי זוויות שונות: מאמר ה' מציין כיצד נעשו

11. ראה ש' קליין-ברסלבי, פירוש הרמב"ם לסיפור בריאת העולם. הוצ' ר' מס, ירושלים, תשמ"ח.

12. פרק "תורת הבריאה", עמ' 147-158.

13. תהלים ל"ג, ט.

14. אבות ה', א.

הדברים, דהיינו שורש א.מ.ר. מציין את ה"איך נעשה", ואילו הפעל "עשה" מציין את ה"מה". כך למשל דברי המשורר בתהלים ל"ג, ו: "בדבר ה' שמים נעשו" וגוי. מה נעשה? – שמים. איך נעשו? – בדבר ה'.

הפעל "אמר" עצמו, כפי שהוא רגיל בלשוננו, אין אנו מייחסים לאל מפני שאינו גשמי, אלא נאמר, כפי הסברו של הרמב"ם¹⁵, "על צד הדמיון לנו"; האדם מייחס לאל תכונות הדומות לפעולותיו הוא. אין איש התמוך יכול להבין כיצד יכול רצון בלבד להיות סיבת מציאותם של דברים. אולם המילה "ויאמר" בבריאה מורה על רצון ה' – הדברים נבראו ברצונו של ה'.

לשון קנין בבריאה

"מלאה הארץ קנייך"¹⁶ – ה' הוא קונה הכל וכל הארץ היא קניינו של ה'. לשון קנין נזכרת כמציינת את בריאתו של ה' בכמה מקומות, כגון:

* "הרמתי ידי אל ה' אל עליון קנה שמים וארץ" (בראשית י"ד, כב).
* "הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכנך" (דברים ל"ב, ו).

הרב י"ד הלוי סולובייצ'יק במאמרו המאלף "אדון כל המעשים"¹⁷ מאיר את עניינו בכמה עניינים הקשורים בהיותו של ה' "קנה שמים וארץ" – קונה כל הבריאה:

"בעולמו של האדם ישנן דרכים שונות לקנין, כגון הגבהה, מסירה, משיכה וכד' (ראה משנה קידושין פ"א, א-ה), ובאמצעותן יכול האדם לטעון לבעלות על נכס כלשהו. אולם הקנין העליון על דבר כלשהו הוא יצירתו של הנכס. הנכס שייך קודם כל ליוצרו, ואחר-כך יכולה להשתנות הבעלות עליו ע"י שימוש בסמלי הקנין הנ"ל. ביהדות – הנכסים בכלל שייכים לקב"ה"¹⁸.

המקור לכך הוא "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ", והראשון שזיהה את "בעל הבית" של העולם היה אברהם אבינו. אברהם ידע שיש אדון ובעלים לעולם מפני שהבין שמישהו ברא ויצר אותו, ורק צריך שהוא, אברהם, יזהה ויכיר אותו. "אמר ר' יוחנן משום ר' ש בן יוחאי: מיום שברא הקב"ה את העולם לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון עד שבא אברהם". (ברכות ז, ע"ב).

עוד לפני אברהם אבינו היו אישים שהתהלכו עם האלוקים ואף דיברו עמו, אולם אדם וחווה דיברו עם ה' ללא פניה אליו בשמו. כך גם קין. נח לא דבר כלל עם ה', אלא לדבר ה' הגיב תמיד בעשייה כמצווה עליו. אצל אברהם אנו מוצאים בשלב ראשון עשייה כדבר ה' ("וילך אברם כאשר דבר אליו ה'" – בראשית י"ב, ד). אחר-כך "ויקרא בשם ה'" (הפצת האלוקות בעולם – שם י"ב, ח). לאחר מכן מתייחס לה' במילים "הרימתי ידי אל ה' אל עליון קנה שמים וארץ" (י"ד, כב), ולבסוף קורא לה' "אדני" ("אדני ה' מה תתן לי ואנכי הולך עריו" – ט"ו, א-ב), והוא השגת מושג האדנות במלואו, הכרה בכך שה' הוא הבעלים –

15. ראה הערה 11.

16. תהלים ק"ד, כד.

17. בתוך הרב י"ד סולובייצ'יק, דברי השקפה, ספריית אלינר, ירושלים, תשנ"ב, עמ' 11-19.

18. הדבר בולט, למשל, בעניין האדמות בתנ"ך. התורה מקפידה באמצעים שונים שכל נחלה תשאר בידי בעליה (ירושלם לבנים דווקא, יבום, יובל וכדו'). אולם מאידך בכל שבע שנים באה שנת שמיטה להזכירנו כי ה' הוא הבעלים האמיתי של האדמות.

אדוניו ואדון הבריאה. אברהם תפס שאלוקים לא רק ברא ויצר את העולם, אלא הוא גם משגיח ומכוון. מכיוון שה' הוא אדון הבריאה קיימת מחויבות מוסרית מצד האדם כלפיו. אל אדון כל המעשים אפשר לפנות בבקשות. אדון כל העולם, הקב"ה, לא נוטש ולא יטוש את עמו, ולאדם חובה מוחלטת לנאמנות לקב"ה.

השימוש בפעלים המציינים את הבריאה בתיאור הבריאה בפרקי תהלים

כל הפעלים שהזכרנו: **ברא-יצר-עשה-אמר-קנה** – הנוכרים בתיאורי הבריאה – מופיעים במזמורים השונים של ספר תהלים. אליהם מצטרף הפעל "**כונן**", שכבר ראינוהו בכמה פסוקים, כגון "הוא עשך ויכנך" (דברים ל"ב, ו) וכן "יוצר הארץ ועשה הוא כוננה" וגוי בישעיהו מ"ה, יח. אל פעל זה מצטרף גם הפעל "יסד".

בדרך כלל בא המשורר לתאר את מלכותו של ה' הקיימת מאז ומעולם ועד עולם, ואת היות ה' כל יכול, דבר הבא לביטוי בבריאת העולם והיותו משגיח בעולם שברא לתמיד, ומכאן שהוא מושיענו, אליו נפנה בעת צרה כי הוא "פעל ישועות בקרב הארץ" (תהלים ע"ד, יב). "אשרי שאל יעקב בעזרו, שברו על ה' אלקיו. עשה שמים וארץ, את הים ואת כל אשר בו..." (קמ"ו, ה-ו).

גם בפיוט "אדון עולם" נזכרים בסמוך היות ה' בורא העולם ומלכו מקדם והיותו מושיענו בעת צרה: "אדון עולם אשר מלך בטרם כל יציר נברא. לעת נעשה בחפצו כל אזי מלך שמו נקרא... והוא אלי וחי גואלי וצור חבלי בעת צרה. והוא נסי ומנוס לי מנת כוסי ביום שמו נקרא". מעניין לציין שבמרוקו היה המנהג לומר שיר זה לפני הכנסת הכלה לחופה¹⁹, ואם כך – הרי לפנינו מזמור נוסף הקושר את הנישואין עם הבריאה, שהרי הנישואין הם המשכו של מעשה הבריאה.

גם במזמורים נוספים אחרים כורכין משורר תהלים יחדו את היות ה' הבורא, המשגיח והמושיע כגון: "ואלקים מלכי מקדם, פעל ישועות בקרב הארץ... לך יום אף לך לילה אתה הכינות מאור ושמש. אתה הצבת כל גבולות ארץ, קיץ וחורף אתה יצרתם" (תהלים ע"ד, יב-טז) במזמור י"ח אומר דוד: "...ה' סלעי ומצודתי ומפלטני אלי צורי אחסה בו מגני וקרן ישעי משגבי... ויראו אפיקי מים ויגלו מוסדות תבל מגערתך ה', מנשמת רוח אפך" וגוי. מלכות ה' וכסא ה' הם מעולם: "אף תכון תבל בל תמוט. נכון כסאך מאז, מעולם אתה..." (תהלים צ"ג). ובדומה בתהלים צ"ו: "וה' שמים עשה... אמרו בגוים ה' מלך אף תכון תבל בל תמוט". זהו פירושו של הפעל "**כונן**" – **ביסוס** היצירה, העמדתה על מכונה. העולם עומד

¹⁹ הרב י' יעקבסון, נתיב הבינה, כרך א', עמ' 153. ע"פ אלבוגן – תולדות התפילה והעבודה בישראל, עמ' 70.

על יסודותיו ולא ימוט: "יסד ארץ על מכוניה בל תמוט עולם ועד" (תהלים קי"ד, ה). ובתהלים כ"ד, א-ב: "לה' הארץ ומלואה, תבל ויושבי בה. כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוונה". כך גם בתהלים פ"ט, י-טו: "...לך שמים אף לך ארץ, תבל ומלואה אתה יסדתם. צפון וימין אתה בראתם... צדק ומשפט מכון כסאך, חסד ואמת יקדמו פניך".

עשייה, יצירה, בריאה נזכרים עוד במזמורים שונים: "לכו נרננה לה' נריעה לצור ישענו... אשר לו הים והוא עשהו ויבשת ידיו יצרו" (תהלים צ"ה, א-ה); "דעו כי ה' הוא האלקים הוא עשנו ולו אנחנו" (ק', ג); "לעשה השמים בתבונה... לרקע הארץ על המים, לעשה אורים גדולים כי לעולם חסדו" (קל"ו, ה-ט).

פרקי ספר תהלים מקיפים את הבריאה: שמים וארץ, יבשה וים וכל אשר בהם, מאורות ואדם. הם מדגישים את מלכות ה' והשגחתו בעולם שברא ואת היות העולם עומד מבוסס על מכונו. כל הבריאה נקראת להלל את ה' – בורא, יוצר עושה, אומר, קונה העולם ומכונו: "הללויה הללו את ה' מן השמים... הללוהו כל מלאכיו... הללוהו שמש וירח, הללוהו כל כוכבי אור. הללוהו שמי השמים והמים אשר מעל השמים. יהללו את שם ה' כי הוא צוה ונבראו. ויעמידם לעד לעולם, חק נתן ולא יעבור... מלכי ארץ וכל לאומים, שרים וכל שופטי ארץ. בחורים וגם בתולות, זקנים עם נערים. יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לבדו, הודו על ארץ ושמים" (תהלים קמ"ח).